

D1

2154540 -57

CO exemplaar

940608 109

MAANDBERICHT NOVEMBER 1991

MAANDBERICHT

Een uitgave van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD).
Maandelijks wordt gerapporteerd over ontwikkelingen en activiteiten in binnen- en buitenland, die naar wij aannemen de moeite waard zijn onder uw aandacht te brengen.

U zult in het MAANDBERICHT dan ook in hoofdzaak korte, feitelijke rapportage aantreffen, inhakend op de actualiteit. Achtergrondinformatie zal opgenomen worden in het KWARTAALBERICHT, dat zoals gebruikelijk vier maal per jaar verschijnt.

Eventuele reacties op de bijdragen kunt u richten aan:

Ministerie van Binnenlandse Zaken

Postbus 20010
2500 EA DEN HAAG
Tel.: 070 - 3.61.44.01
toestel: 2438

INHOUD

	pag:
- RaRa-aanslagen	5
- BVD-onderzoek naar kennisbescherming biotechnologie	8
- Toenemend geweld in Noord-Ierland	11
- Sovjet-Inlichtingendiensten na de mislukte augustus-coup	13
- Iran's activiteiten op nucleair gebied	16
- Sikh-terrorisme in relatie tot Nederland	19

RARA-AANSLAGEN

In de vroege ochtend van 13 november ontploften explosieven bij de woning van de staatssecretaris van Justitie, Mr. A. Kostó, en in het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

De aanslagen werden in een tien pagina's tellend "Kommunikée" opgeëist door de "Revolutionaire Anti Racistische Actie" (RARA).

De claim opent met een lang overzicht van ontwikkelingen en gebeurtenissen in Nederland en elders in Europa waaruit, volgens RARA, blijkt dat in EG-verband systematisch wordt gewerkt aan maatregelen en regelingen om asielzoekers en vluchtelingen te weren. De vraag hoe "de xenofobie van de politiek tot wasdom is gekomen" wordt als volgt beantwoord: RARA geeft een schets van de internationale politieke en economische situatie die zich kenmerkt door toenemende welvaart op het noordelijk halfrond en negatieve economische groei op het zuidelijk. De Verenigde Staten en de Europese Gemeenschap hebben er, bij gevolg, alle belang bij een zo restrictief mogelijk toelatingsbeleid te voeren; internationale politiek, aldus RARA, bepaalt de spelregels en marges voor nationaal beleid, beleidmakers zaaien vreemdelingenhaat en oogsten passieve instemming. De claim mondt uit in de volgende eisen:

"Kern is dat naast oorlog, milieurampen en sexe-specifieke vluchtgronden, armoede een erkende vluchtgrond moet zijn. De oplossing ligt niet in het terugsturen van vluchtelingen, maar in een fundamentele wijziging van de internationale economische orde. Op weg daarheen moet:

- het vluchtelingenbeleid uit handen van politie, marechaussee en justitie
- geen gedwongen opsluiting in kampen, geen vreemdelingenbewaring, opheffing van artikel 18a dat het mogelijk maakt vluchtelingen vast te zetten
- vrije toegang voor vluchtelingen tot de noodzakelijke financiële, juridische, sociale, educatieve en medische voorzieningen."

In een soort post-scriptum worden gelijkgezinden opgeroepen om toch vooral de moed niet te laten zakken, ondanks de crisis waarin revolutionair en radicaal links verkeert. De verklaring eindigt, na de verzuchting "ook wij hebben 'het' antwoord niet" met de uitnodiging aan geestverwanten om op uiteenlopende manieren de strijd voor een andere toekomst gezamenlijk te voeren.

Voorgeschiedenis

RARA manifesteerde zich voor de eerste maal in september 1985 met een verklaring na de brandstichting in de MAKRO-vestiging te Duivendrecht. Daarin brachten zij de aanslag niet alleen in verband met het verzet tegen het apartheids-regime in Zuid Afrika maar ook werd een ruimere context geschetst van strijd tegen "het wereldwijde imperialisme".

Er zouden meer aanslagen op MAKRO- en SHELL-vestigingen volgen, eveneens opgeëist door RARA, althans door activisten die zich van het acroniëm bedienden. In april 1988 resulteerde het langdurige opsporingsonderzoek in de aanhouding van acht verdachten - van wie er tenslotte één werd veroordeeld - waarmee een voorlopig einde kwam aan een reeks aanslagen vanuit het zeer kleine segment van de politiek-activistische beweging dat zich richt tegen de "kapitalistisch-imperialistische" maatschappij ordening als zodanig.

(Brand)bomaanslagen op kantoren van de Koninklijke Marechaussee te Oldenzaal en Arnhem en op het Ministerie van Justitie in april 1990 - protest tegen het Nederlandse vluchtelingen- en asielbeleid en opgeëist door RARA - maakten duidelijk dat een groep Nederlandse activisten nog steeds bereid was om, grondig voorbereid en in koele berekening, extreem agressieve middelen te hanteren.

In de visie van RARA was de keuze van het nieuwe actie-terrein consistent met de MAKRO- en SHELL-campagne. In de claim die werd gepubliceerd na de aanslagen in Oldenzaal en Arnhem staat vermeld dat met deze acties hooguit accenten worden verlegd maar dat zij logische consequenties zijn van hun eerder ingenomen standpunten. Het is de vraag of in de loop van zes jaren steeds dezelfde personen hebben deelgenomen aan de voorbereiding en uitvoering van RARA-acties. De claims vertonen - in ieder geval, qua opbouw, spelling en taalgebruik - opvallende verschillen.

Het is denkbaar dat de leden van een groep bij toerbeurt de verklaringen hebben geschreven. Niet uitgesloten is dat er sprake is van (een) groep(en) daders - die zich van de aanduiding RARA hebben bediend - van een wisselende samenstelling.

Het radicaal-linkse blad "Konfrontatie" van juni jl. publiceerde een vraaggesprek met een anoniemus, die namens RARA zei te spreken, waarbij deze verklaarde dat zijn groep de politieke praktijk had verlegd van de apartheid naar het vluchtelingen- en asielbeleid en dat RARA "militant verzet" zou blijven beschouwen als een legitiem middel om vraagstukken te politiseren.

Nu ook in Nederland de relatie autochtonen-allochtonen gezien de achtergrond van het geweld tegen vreemdelingen in Duitsland een prominente plaats inneemt op de agenda van het politiek en maatschappelijk debat, zouden de recente aanslagen in de visie van RARA, een bijdrage kunnen leveren aan het mobiliseren van de publieke opinie.

Het effect lijkt echter tegengesteld. Organisaties van en ten behoeve van migranten en de media hebben praktisch unaniem afwijzend gereageerd; de berichtgeving beperkte zich grotendeels tot het "mysterie" RARA en de aanslagen zelf. Een uitzondering vormt het Amsterdams Solidariteits Komitee Vluchtelingen (ASKV), dat bestaat uit militante activisten die hun sporen in de plaatselijke kraakbeweging hebben verdiend. In een persverklaring houden zij staatssecretaris Kosto voor dat hij de actie over zichzelf heeft afgeroepen.

Verwachting

Vergelijking van de recente met de eerder verspreide claims na de aanslagen in het voorjaar van 1990, leidt tot de vaststelling dat de eisen, qua formulering, praktisch identiek zijn. Punt van overeenkomst is ook dat de verklaringen uitsluitend betrekking hebben op politieke beleidsmakers en ambtelijke organen. Er is voorshands dan ook geen aanleiding te veronderstellen dat in de huidige RARA-campagne andere sectoren van de samenleving, zoals het bedrijfsleven, doelwit van nog te plegen aanslagen zullen zijn.

Het is de eerste maal dat RARA een persoonsgerichte actie voert. RARA kan weliswaar stellen dat tijdig is gewaarschuwd en dat de staatssecretaris de belichaming is van het Nederlandse vreemdelingenbeleid, terwijl de investeringen van de multi-nationals SHV/MAKRO en SHELL niet in verband konden worden gebracht met een specifiek individu. Feit blijft dat een grens is overschreden. In het eerder

aangehaalde gedeelte van de claim, waar de crisis van revolutionair en radicaal links aan de orde komt, stellen de scribenten vervolgens dat het "waarom" van deze crisis moet worden gezocht in "het geloof in de wetmatigheid van het (militante) linkse gelijk".

Het is aannemelijk dat zij ook slachtoffer zijn van deze illusie. De daaruit voortvloeiende frustraties en de constatering dat de aanslagen het beoogde doel niet hebben gerealiseerd, doet veronderstellen dat nieuwe gewelddadige acties contra personen en instellingen die een prominente rol vervullen bij de bepaling en uitvoering van het vreemdelingenbeleid, niet zijn uit te sluiten. Een reactie daarop van extreem-rechtse zijde evenmin.

BVD-ONDERZOEK NAAR KENNISBESCHERMING BIOTECHNOLOGIE IN NEDERLAND

Biotechnologie is een van de economische speerpunten binnen het Nederlandse bedrijfsleven. Zoals in een eerder maandbericht (juli) uiteengezet werd, helpt de BVD het bedrijfsleven het weglekken van economisch belangrijke resultaten van speur- en ontwikkelingswerk te voorkomen. De sector biotechnologie mag zich in dat opzicht de komende maanden verheugen op bijzondere aandacht van de dienst.

8

Wat is biotechnologie?

Niet iedere lezer van dit maandbericht zal een duidelijk beeld hebben van wat biotechnologie zoal inhoudt. Een definitie die veel gegeven wordt is dat biotechnologie het gebruik is van micro-organismen (zoals bacteriën, gisten of schimmels, maar bijvoorbeeld ook cultures van dierlijke cellen) om - met name voor de mens - nuttige producten te maken. Natuurlijk is zo'n definitie niet allesomvattend. Ook veredeling van planten en dieren, een tak van biotechnologie waar Nederland sterk in is, kan als voorbeeld voor biotechnologie dienen. Er zijn veel producten die langs biotechnologische weg worden gefabriceerd. Zo is in feite bier ook het resultaat van een biotechnologisch proces. Medicijnen, smaak- en geurstoffen, enzymen voor onder meer wasmiddelen ..... , slechts enkele voorbeelden van biotechnologische producten. Ook in de milieutechnologie speelt biotechnologie een steeds belangrijker rol bijvoorbeeld bij het schoonmaken van verontreinigde grond. Een zaak met betrekking tot de biotechnologie die nogal wat stof heeft doen opwaaien, is de recombinant-DNA technologie. Met deze technologie kunnen erfelijke eigenschappen van met name micro-organismen zodanig bijgestuurd worden, dat de producten die door deze organismen worden gemaakt beter zijn toegesneden op de wensen van de mens. Zo kunnen tegenwoordig normaliter moeilijk in zuivere vorm te verkrijgen medicijnen eenvoudiger en zuiverder door micro-organismen gemaakt worden, en kunnen bepaalde chemische verbindingen tegen veel lagere kosten dan vroeger worden geproduceerd.

Inventarisatie noodzakelijk

De BVD heeft in het verleden weinig ervaring met biotechnologie opgedaan. Daarom vindt nu een inventarisatie plaats naar de - overigens zeer uiteenlopende - bedrijven in deze tak van de Nederlandse economie. Niet alleen bedrijven genereren de voor de biotechnologie onmisbaar te achten nieuwe kennis. Ook diverse onderzoeksinstituten in Nederland, waaronder instituten binnen de meeste universiteiten, zijn in - voor de biotechnologie - relevante studies verwickeld. Zowel bedrijfsleven als overheid geven aan al dit onderzoek veel geld uit. Bescherming van de zo gegenereerde gegevens tegen ongewenste kennisname door derden ligt dus voor de hand.

De inventarisatie heeft tot doel een overzicht te krijgen van de kennis die er in Nederland zoal te halen valt. Deze kennis heeft niet alleen betrekking op de wetenschappelijke kant van de biotechnologie, maar ook op de technische.

Om bijvoorbeeld micro-organismen efficiënt te kweken en de door hen geproduceerde produkten te isoleren en te zuiveren wordt vaak geavanceerde apparatuur gebruikt.

De in het kader van dit onderzoek te raadplegen Nederlandse bedrijven en onderzoekers kunnen goed aangeven wie hun concurrenten (de kapers op de kust) zijn. Ervaringen die zij hebben met betrekking tot het ongewenst weglekken van kennis (zoals bedrijfsspionage) zijn van grote waarde voor de toekomstige activiteiten van de dienst in dit veld. In de loop van het onderzoek, dat begonnen is met gesprekken met subsidieverleners en specialisten binnen onder meer de Ministeries van Economische Zaken, Landbouw, VROM en Onderwijs en Wetenschappen, zullen zo'n vijftig bedrijven en twaalf wetenschappelijke instituten bezocht worden.

9

BVD helpt, eigen verantwoordelijkheid blijft

De BVD heeft de taak onderdelen van het bedrijfsleven behulpzaam te zijn bij het beschermen van bedrijfsgegevens. De BVD geeft aan deze hulp vorm door:

- * het geven van een dreigings-analyse (wie wil wat en hoe);
- * adviezen met betrekking tot materiële, personele en organisatorische beveiliging alsmede via
- * het doorlichten van een bedrijf op beveiligingsaspecten (de zogenaamde security survey).

Wanneer buitenlandse mogendheden of bedrijven spionage bedrijven om kennis te vergaren, kan de BVD zijn expertise op het gebied van contra-inlichtingenwerk in het veld brengen. Heel belangrijk is dat de dienst door middel van persoonlijke gesprekken en lezingen in bedrijven meehelpt het beveiligingsbewustzijn in het bedrijf of binnen de wetenschappelijke instelling te vergroten. De BVD wil echter niet in de schoenen van diegenen treden die uiteindelijk voor de beveiliging van gegevens verantwoordelijk zijn. De Dienst heeft een adviserende en voorlichtende taak. Het is aan het management van bedrijven en instellingen en aan de daar werkzame onderzoekers om voor de beveiliging van relevante onderzoeksgegevens zorg te dragen.

Populair: Razende Rooiers

Hoewel er geen directe relatie is met het BVD-onderzoek naar kennisbescherming binnen de biotechnologie in Nederland, toch enkele woorden over de Razende Rooiers. Deze actiegroep vernielde in juli enige proefvelden met verbeterde aardappel- en maïsrassen. Logisch dus dat er in biotechnologische kring in Nederland de nodige zorg bestaat over de Razende Rooiers. Hoewel ad-hoc actiegroepen als de Razende Rooiers (Ziedende Bintjes, Woedende Escorts) geen grote bedreiging vormen voor de Nederlandse rechtsorde. De Dienst zal in het komende jaar in de gaten houden of er een grote economische schade door acties van deze groepen ontstaat. Voorlopig beperken de activiteiten van de Dienst zich tot beveiligingsadvies. Het is raadzaam de toegang tot laboratoria en kassen te bemoeilijken. Proefvelden kunnen moeilijk beveiligd worden, maar in tijden van verhoogd actie-risico (bijvoorbeeld na een oproep in actiebladen) kan het wel zinvol zijn de plaatselijke politie om verscherpte surveillance te vragen.

Toekomst

De bevindingen van de boven omschreven inventarisatie zal in 1992 worden gerapporteerd. Dan zal tevens worden bezien

of dat met beveiligingsbevorderende adviezen volstaan kan worden. Iedereen dient zich hoe dan ook in de toekomst meer rekenschap te geven van deze problematiek, zowel in het bedrijfsbelang als dat van de Nederlandse samenleving.

TOENEMEND GEWELD IN NOORD-IERLAND

In Noord-Ierland is het terroristisch geweld de laatste maanden tot ongekende hoogten gestegen. Daarbij vallen niet alleen slachtoffers onder Noord-Ierse politieambtenaren en militairen. Zowel aan katholieke als aan protestantse zijde zijn bij onderlinge wraakacties van terroristische groepen alleen al in de laatste weken tientallen doden en gewonden (waaronder ook kinderen) onder de burgerbevolking te betreuren. De PIRA en de (protestantse) Ulster Freedom Fighters en Ulster Volunteer Force lijken elkaar in wreedheid en bruto geweld te willen overtreffen door het uitkiezen van willekeurige slachtoffers uit het andere kamp. Vooral taxichauffeurs moeten het daarbij ontgelden: afgezien van het feit dat zij beschuldigd worden van "spionage" voor de andere partij, vormen zij een gemakkelijk doelwit dat door de moordcommando's simpelweg telefonisch wordt opgeroepen.

11

De jongste golf van aanslagen nam een aanvang toen in juli jl. de gesprekken mislukten die onder leiding van de Britse minister voor Noord-Ierse Zaken Peter BROOKE door de partijen in Noord-Ierland gevoerd werden over de toekomst van het gebiedsdeel. De PIRA maakte, onder meer omdat haar politieke arm Sinn Fein van de besprekingen was uitgesloten, voor en tijdens de gespreksronden met aanslagen duidelijk dat zij voortging op de weg van geweld. De protestantse groepen, die voor de duur van het overleg een bestand in acht hadden genomen, hebben daarna een krachtig offensief tegen het katholieke volksdeel ingezet. De reacties van de PIRA op de protestantse aanvallen hebben vervolgens tot een -zelfs voor Noord-Ierse begrippen- ongekende geweldspiraal geleid. Dit jaar zijn inmiddels al meer dan tachtig dodelijke slachtoffers gevallen, meer dan in het gehele jaar 1990. Overigens heeft de Noord-Ierse politie reeds in juli -en ook onlangs nog- gewaarschuwd voor sensationele aanslagen door de PIRA, ook in Engeland en Europa. Inderdaad zorgde deze organisatie op 2 november voor een primeur: een zeer zware bomaanslag op een ziekenhuis in Belfast, waarbij de militaire vleugel van het gebouw gedeeltelijk instortte.

De "Muur" die de protestantse en katholieke wijken in Belfast scheidt

Het was opmerkelijk dat een dergelijke bom, ondanks de strenge beveiliging, in het gebouw geplaatst kon worden. Bij voortijdige explosie van een bom in het Zuid-Engelse St. Albans (15 november jl.) kwamen twee PIRA-leden om het leven. Dicht bij de plaats van de explosie trad een Britse militaire band op voor een publiek van driehonderdvijftig personen; als de bom volgens plan was afgegaan, zou dat een bloedbad hebben veroorzaakt.

Dreiging op het continent

12

Belangrijk is natuurlijk de vraag of op korte termijn gevreesd moet worden voor uitbreiding van dit PIRA-geweld naar het vasteland van Europa. Opvallend is dat met de arrestatie in juni vorig jaar van vier PIRA-leden, verdacht van de moord op twee Australische toeristen in Roermond (mei 1990), een einde kwam aan een eerdere reeks aanslagen op het continent. Daarna zijn met de aanhouding van een PIRA-cel in Antwerpen (5 december 1990) naar alle waarschijnlijkheid nieuwe aanslagen voorkomen. Dit jaar zijn terroristische activiteiten vooralsnog uitgebleven. Het is een feit dat de PIRA in de afgelopen jaren gevoelige verliezen heeft geleden. In maart 1988 (Gibraltar) en juni 1991 (Noord-Ierland) werden Active Service Units (ASU's) van de PIRA uitgeschakeld door Britse SAS-eenheden. Verder werden in de afgelopen jaren op het continent vier ASU's gearresteerd. De explosie in St. Albans betekende eveneens het einde voor een PIRA-cel. Tenslotte eist ook de escalatie van geweld in Noord-Ierland zijn tol onder de katholieke activisten. Het zenden van driehonderd extra Britse militairen naar het gebiedsdeel en het versterken van plaatselijke politie- en legereenheden zullen echter het effect hebben van de rode lap op de bekende stier. Het is te verwachten dat de PIRA na de mislukking in St. Albans opnieuw zal proberen een bewijs van haar slagkracht te leveren. Aanslagen in Engeland liggen in dit verband voor de hand; ook nieuwe activiteiten op het continent moeten echter niet uitgesloten worden. Er is tegenwoordig nauwelijks meer sprake van bepaalde patronen in het optreden van de PIRA. Zo was er vorig jaar geen echte kerstcampagne in Groot-Brittannië; in februari jl. echter vonden in Londen aanslagen plaats op stations en op Downingstreet 10. Een lange stilte, zoals tot nu toe dit jaar op het continent, hoeft dus zeker niet op vermindering van de dreiging te duiden. Daarbij komt dat de publiciteitswaarde van een geslaagde actie op het vasteland bijzonder hoog is; het is bekend dat de PIRA voortdurend naar wegen blijft zoeken om dit gegeven door middel van een dergelijke actie ten volle te kunnen uitbuiten.

DE SOVJET-INLICHTINGDIENSTEN NA DE MISLUKTE AUGUSTUSCOUP

De ineenstorting van het centraal gezag

Met het mislukken van de staatsgreep van 19 augustus jl. is de al ruim twee jaar voortwoekerende machtsstrijd tussen het centraal gezag in Moskou enerzijds en de republieken anderzijds, definitief in het voordeel van de laatstgenoemden beslecht. De kracht van de orthodoxe geleidingen van de CPSU en de gewapende organen van de USSR (het KGB, het leger en het Unie-Ministerie van Binnenlandse Zaken), als pilaren van de macht van het centrum in het coup-plegende Staatscomité voor de Noodtoestand vertegenwoordigd, bleek door vijf jaar glasnost en perestroika zodanig verzwakt te zijn dat het verzet van Boris YELTSIN en de zijnen als voorvechters van de republikeinse zelfstandigheid niet meer gebroken kon worden.

13

Na de coup zijn de gezagsverhoudingen in de Sovjet-Unie feitelijk 180 graden gewijzigd. Niet langer gaat het om de vraag hoeveel macht het centrum van de oude Unie van Socialistische Sovjet Republieken (USSR) zal afdragen aan de afzonderlijke republieken, maar hoeveel bevoegdheden die republieken nog willen inleveren aan het federatieve verband van de nieuwe Unie van Soevereine Staten (USS). Direct na het echec van de coup is de oude Unie uiteengespat in een regen van onafhankelijkheidsverklaringen en inmiddels staat vast dat haar opvolger in ieder geval aanzienlijk kleiner zal zijn.

Het KGB onder het mes

Voor zijn aandeel in de dramatische gebeurtenissen in augustus heeft het KGB een zware tol moeten betalen. Op 23 augustus jl. werd de gematigd liberale Vadim BAKATIN, voorheen lid van de Nationale Veiligheidsraad van Unie-president GORBACHEV, tot nieuwe voorzitter aan het KGB benoemd. Hij kreeg de opdracht zo spoedig mogelijk een einde te maken aan de rol van de geheime dienst als "staat binnen de staat". BAKATIN is in dat opzicht zeer voortvarend te werk gegaan. Het zogenaamde 'collegium', het dagelijks bestuur van het KGB waarin de voornaamste leidinggevende functionarissen zitting hadden, ontbond hij direct. Medio september waren vervolgens de hoofden van de belangrijkste onderdelen zelf vervangen.

BAKATIN heeft daarnaast gestreefd naar een reductie met circa 50% van het personeelsbestand van het KGB op Unie-niveau die hij binnen korte tijd door een reeks van organisatorische maatregelen zonder massa-ontslagen wist te bereiken:

- de militaire eenheden van het KGB (inclusief bijna een kwart miljoen grenstroepen) werden voorlopig onder het gezag van het ministerie van Defensie geplaatst;
- het derde hoofddirectoraat voor de beveiliging van de strijdkrachten werd in zijn geheel ondergebracht bij hetzelfde departement;
- het zestiende hoofddirectoraat voor regeringscommunicatie, dat circa een kwart van het budget van het KGB opslokte, werd overgeheveld in een afzonderlijk (nieuw opgericht) regeringscomité;
- de VIP-persoonsbescherming van het KGB werd verplaatst naar de staven van de presidenten van de Unie en de afzonderlijke republieken;
- het bij de coup betrokken directoraat voor de bescherming van de grondwet werd opgeheven.

Nieuwe diensten op Unie-niveau

14 | Direct na zijn aanstelling heeft BAKATIN openlijk verklaard dat zijn organisatorische plannen met het KGB ook voorzien in de opsplitsing van de inlichtingen- en veiligheidstaken over twee verschillende diensten, min of meer overeenkomstig het Amerikaanse model. Op 11 oktober jl. werden zijn plannen, zij het in enigszins gemuteerde vorm, gehonoreerd in een decreet van de Staatsraad *. Besloten werd op de restanten van de oude Unie-KGB drie nieuwe organisaties in het leven te roepen: een interrepublikeinse veiligheidsdienst, een staatscommissie voor de grensbescherming (waaronder de voormalige grenstroepen van het KGB gaan ressorteren) en een onafhankelijke centrale inlichtingendienst. Over die laatste op het buitenland gerichte dienst werd inmiddels het één en ander bekend.

De academicus Yevgeniy PRIMAKOV, voor de coup evenals BAKATIN lid van de Nationale Veiligheidsraad van de Unie-president, zal de nieuwe centrale inlichtingendienst gaan leiden. Hij was reeds op 30 september benoemd tot hoofd van het Eerste Hoofddirectoraat, het 12.000 man tellende onderdeel van het oude KGB dat belast was met het inlichtingenwerk in het buitenland. In die positie functioneerde hij tot 11 oktober tevens als eerste vice-voorzitter van het KGB, wat betekent dat hij tot die datum nog ondergeschikt was aan voorzitter BAKATIN.

Over PRIMAKOVs plannen met betrekking tot een nieuwe offensieve dienst is nog weinig bekend. Zelf heeft hij aangegeven dat het verwerven van inlichtingen in ieder geval efficiënter zal moeten geschieden dan in het verleden, wat waarschijnlijk gepaard zal gaan met een reductie van de omvang van het voormalige Eerste Hoofddirectoraat. Daarnaast zegt hij te streven naar een forse uitbreiding van de analytische capaciteit van zijn dienst, maar dat zou voor een belangrijk deel bereikt moeten worden door het inhuren van experts van buitenaf.

Over de voortzetting van de residentura-spionage in het buitenland is inmiddels een aantal opvallende uitlatingen gedaan. Boris PANKIN, van 28 augustus tot 20 november jl. Unie-minister van Buitenlandse Zaken, heeft in september herhaaldelijk verklaard dat binnen zijn departement geen cover-functies beschikbaar meer zullen zijn voor inlichtingenofficieren van KGB en GRU (de voorlopig nog op oude sterkte opererende militaire inlichtingendienst van de Sovjet-Unie). PRIMAKOV heeft zich wel uitgesproken tegen het gebruik van journalistieke functies als dekmantel voor inlichtingenactiviteiten, maar evenals BAKATIN de mogelijkheid van een verholde aanwezigheid van inlichtingenofficieren in de diplomatieke vertegenwoordigingen in het buitenland open gehouden.

* De Staatsraad is sinds de coup het hoogste besluitvormende orgaan op Unie-niveau, waarvan Unie-president GORBACHEV voorzitter is en waarin de presidenten van de voor een nieuw Unie-verband kiezende republieken als lid zijn vertegenwoordigd.

Het lijkt echter geen twijfel dat dit op kleinere schaal zal geschieden dan in het verleden. Eduard SHEVARDNADZE is op 20 november jl. benoemd tot de nieuwe Unie-minister van Buitenlandse Betrekkingen. Onder sterke druk van de republieken is kort daarvoor besloten dat zijn departement zal bestaan uit een samenvoeging van de oude ministeries van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Economische Betrekkingen, waarbij van de 5000 ambtenaren op beide ministeries er nog maar 2700 mogen overblijven. In het verlengde hiervan zal ook de omvang van de ambassades en handelsvertegenwoordigingen van de Unie in het buitenland sterk gereduceerd worden, wat ook een limiterende uitwerking zal hebben op het aantal inlichtingenofficieren dat nu nog onder dekmantel in die vestigingen actief is. Over de oriëntatie van de inlichtingenactiviteiten van de dienst van PRIMAKOV laat zich voorlopig nog slechts een zeer globaal beeld vormen. PRIMAKOV heeft zelf verklaard dat zijn orgaan geen desinformatie meer in het buitenland zal verspreiden en niet meer zal opereren onder de (voormalige) Sovjet-burgers in den vreemde. Daarentegen acht hij het zeer belangrijk dat de politieke leiding van de Unie en de daarin participerende republieken tijdig voorzien worden van objectieve informatie op politiek terrein en dat zijn dienst gunstige voorwaarden creëert voor de economische, wetenschappelijke en technische vooruitgang van het land.

IRAN'S ACTIVITEITEN OP NUCLEAIR GEBIED

Inleiding

De afgelopen maanden werd de internationale gemeenschap bij herhaling geconfronteerd met onthullingen over de aard en de omvang van de Iraakse wapenarsenalen. Het Westen is er mede daardoor van overtuigd geraakt dat het ongewenst is dat een land ongelimiteerd wapens kan aankopen. Om te voorkomen dat er een "tweede Irak" ontstaat is het zaak om de activiteiten van bepaalde landen, waaronder Noord-Korea en Iran, nauwlettend in de gaten te houden. Over Noord-Korea werd reeds in het maandbericht van april gerapporteerd.

In deze bijdrage zal nader worden ingegaan op de activiteiten van Iran op nucleair terrein. Het is bekend dat Iran eveneens interesse heeft voor de aanschaf en/of aanmaak van biologische en chemische wapensystemen, maar hierover zal in een later stadium worden gerapporteerd.

De intentie

De afgelopen maanden lieten Iraanse leiders bij verscheidene gelegenheden weten dat het verloop van de Golfoorlog had aangetoond dat het noodzakelijk is om over moderne wapens te kunnen beschikken. Of hiermee ook gedoeld werd op nucleaire wapens is niet duidelijk. Meer dan eens heeft Iran verklaard dat het de nucleaire techniek en kennis slechts wil aanwenden voor civiel gebruik. Of aan de officiële verklaringen van een land met zo'n bedenkelijke reputatie veel waarde moet worden toegekend, mag worden betwijfeld. Vermeld zij dat bijvoorbeeld Pakistan en Irak in het recente verleden meer dan eens officieel bezwoeren niet aan een kernwapen te werken, terwijl de werkelijke bedoelingen van die landen inmiddels duidelijk zijn geworden.

Korte historische schets

Iran heeft een lange staat van dienst op nucleair gebied. Eind jaren vijftig werd, met behulp van enkele Westerse landen, begonnen met de bouw van een nucleair onderzoekscentrum in Teheran. In 1967 werd daar een onderzoeksreactor met een capaciteit van vijf megawatt in gebruik genomen. In 1975 werd met Franse hulp gestart met de ontwikkeling van een tweede onderzoekscentrum, gevestigd in Esfahan. In datzelfde jaar startte de Duitse firma KWU (Kraft Werk Union), een dochterbedrijf van Siemens, met de bouw van een installatie bij Busherr. Het was de bedoeling dat hier twee reactoren met een gezamenlijke capaciteit van 2600 megawatt zouden komen.

Dit project kwam stil te liggen toen in 1979 de Iraanse revolutie uitbrak. De afgelopen jaren heeft Iran bij herhaling en langs verschillende wegen getracht om Duitsland te bewegen de destijds aangegane verplichtingen na te leven, maar het ziet er niet naar uit dat Siemens/KWU het project in Busherr zal voltooien.

Direct na de val van de Sjah en de machtsovername door de moslim fundamentalisten kwam het Iraanse nucleaire programma stil te liggen, omdat dit volgens het nieuwe regime in strijd was met de Islam. Na enkele maanden veranderde het beleid, maar door de oorlog met Irak vorderde het onderzoek nauwelijks.

Sinds 1988 is in die situatie verandering gekomen: volgens woordvoerders van de oppositie spendeerde Iran de afgelopen anderhalf jaar ongeveer 200 miljoen dollar aan het nucleaire programma. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de Iraanse oppositie niet kan worden beschouwd als een betrouwbare bron. Andere - onafhankelijke - bronnen melden eveneens dat Iran grote bedragen investeert in het nucleaire programma.

17

Installaties en locaties

Met het oog op het Iraanse nucleaire programma zijn de volgende locaties en installaties van belang:

- * Het nucleaire onderzoekscentrum te Esfahan. Volgens deskundigen betreft het hier een goed geoutilleerd instituut;
- * Het nucleaire onderzoekscentrum van de technische universiteit (het Amir Kabir college) in Teheran. Dit centrum heeft de beschikking over een reactor met een capaciteit van vijf megawatt, in 1967 door de VS geleverd en eind jaren tachtig met Argentijnse hulp gemoderniseerd;
- * Twee onafgebouwde reactoren in Busherr; onlangs heeft Duitsland aan Iran laten weten geen toestemming te zullen geven voor voltooiing van dit project. Er zijn berichten dat Iran zich voor hulp bij de bouw van deze reactoren heeft gewend tot Brazilië, Argentinië en Spanje, maar concrete informatie over eventuele samenwerking is er niet;
- * Het nucleaire onderzoekscentrum te Karaj, even ten westen van Teheran. In dit centrum, dat in mei 1991 werd geopend door eerste vice-president HABIBI in het bijzijn van het hoofd van de Atomic Energy Organization of Iran (AEOI) Dr. AMROLLAHI, wordt onderzoek gedaan op medisch en landbouwkundig gebied. Het instituut is verbonden aan de AEOI;
- * Iran heeft de beschikking over grote hoeveelheden uraniumerts. Met name de Saghand-mijn in de regio Yazd is in dit verband van belang. In 1989 zei Dr. AMROLLAHI in een interview dat deze mijn tot de grootste in de wereld kan worden gerekend. Desgevraagd zei AMROLLAHI dat Iran voorts beschikte over voorraden uranium in Esfahan, Azerbaidjan, Khorasan en Sista va Baluchestan. In oktober 1989 kondigde Iran aan dat er de komende twee jaar gewerkt zou worden aan de bouw van een installatie in Yazd, voor de winning van zuiver uranium uit fosfaten. Als het project volgens plan zou zijn verlopen, zou de installatie nu (vrijwel) voltooid moeten zijn. Er zijn geen berichten die daarover duidelijkheid verschaffen.
- * Medio 1991 verschenen er berichten in de pers over een recent voltooide nucleaire installatie in de buurt van Qazvin. Andere berichten spreken van plannen om in de buurt van Qazvin met Chinese hulp een kernreactor te bouwen. Kortom, het is niet uitgesloten dat er in Qazvin een kerninstallatie is of komt, maar hierover is (nog) geen betrouwbare informatie beschikbaar.

Buitenlandse hulp

De afgelopen jaren heeft Iran zich voor wat betreft hulp op nucleair terrein, vooral gericht op Pakistan en China. Met beide landen worden eveneens militaire betrekkingen onderhouden. De samenwerking met China bestaat al meer dan tien jaar: Iraanse nucleaire deskundigen worden opgeleid in China en volgens recente publicaties zijn er ongeveer vijftien Chinese experts in Iran voor hulp bij de bouw van een reactor.

SIKH-TERRORISME IN RELATIE TOT NEDERLAND

Achtergrond

De Sikhs vormen een religieuze groepering in India, die al enige honderden jaren streeft naar de vestiging van een vrij Khalistan. In hun streven naar autonomie plegen

de Sikhs terroristische activiteiten, onder andere tegen de Indiase overheid. Op 6 juni 1984 reageerde India daarop met operatie "Blue Star", waarbij het hoofdkwartier, tevens het belangrijkste heiligdom van de Sikhs, de Gouden Tempel in Amritsar bestormd werd.

Onder de meer dan duizend doden was ook de leider van de Sikhs, JARNAIL SINGH BHINDRANWHALE.

De opdracht voor de bestorming van de Gouden Tempel was gegeven door de toenmalige premier van India, Indira GANDHI. Daarnaast waren bij de bestorming betrokken Generaal VAIDYA, als leider van het federale leger, en J.S. RIBEIRO als politiechef in de deelstaat PUNJAB.

Indira GANDHI werd op 31 oktober 1984 doodgeschoten door twee Sikhs die tot haar lijfwacht behoorden. Generaal VAIDYA werd op 10 augustus 1986 in Puna vermoord. RIBEIRO werd, na in 1986 aan een aanslag ontsnapt te zijn, uit veiligheidsoverwegingen benoemd tot ambassadeur in Roemenië.

Op 20 augustus 1991 raakte RIBEIRO gewond bij een aanslag in Boekarest. De aanslag werd uitgevoerd door vier Sikhs.

Sinds de bestorming van de Gouden Tempel zijn in de onderlinge strijd in India duizenden doden gevallen onder Sikhs en andere bevolkingsgroepen.

Situatie in Europa

In West-Europa zijn in de afgelopen jaren diverse moorden gepleegd die worden toegeschreven aan extremistische Sikh-groeperingen. Enkele van de moorden zouden zijn gepleegd omdat de slachtoffers hadden samengewerkt met Indiase inlichtingendiensten of zich - in de ogen van de terroristen - niet radicaal genoeg opstelden. Gebleken is dat bij de voorbereidingen en uitvoeringen van de diverse moordaanslagen leden van extremistische Sikh-groeperingen in Engeland, Duitsland en Nederland betrokken zijn geweest.

Situatie in Nederland

Met name in de steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag zijn grotere concentraties Sikhs. In deze steden zijn ook de officiële Sikh-tempels gevestigd, de zogenaamde Gurdwaras. Afgezien van illegale activiteiten door individuele Sikhs - zoals het leveren van valse paspoorten, het doorsluizen van illegaal hier te lande verblijvende Sikhs etcetera - zijn er in Nederland nog geen terroristische activiteiten waargenomen die toegeschreven kunnen worden aan de Sikhs.

Toekomstverwachting

Duidelijk is dat extremistische Sikh-groeperingen in de toekomst actief zullen blijven in het voorbereiden en uitvoeren van aanslagen. Nederland zal hierbij naar alle waarschijnlijkheid een grote rol blijven spelen, met name als logistieke basis.